

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Kárpáti Aurél*
Cím: *Budapest a „nyugatos”
költészetben*
Forrás: *Pesti Napló*

Bp.
(Hely)

1937. 17.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy

81-14

Hely

Idő

1937

Személy

Helyszám

BUDAPEST

A „NYUGATOS” KÖLTÉSZETBEN

Irta:

Kárpáti Aurél

A huszadik század elején lezajlott »nyugatos« forradalom költői-szemléletében *Budapest városképe* is jelentős változáson ment keresztül. Kivált a korábbi nemzedék rokonszenvező, otthonosan meghitt, mosolygó-irónikus környezetrajzához viszonyítva. Az új magyar költészet tükréből már a *világvárossá* fejlett Budapest arcolata villan felénk, egyre élesebb és jellegzetesebb vonásokkal. Ez a kép azonban inkább fanyar-komor színekben tartott, el-elboruló, sőt siváran visszatetsző, mintsem derűs és vidám. Valami feszélyező idegenkedés érzik rajta, kedvetlenség, ha ugyan nem egyenes ellenszenv. A nyugati haladás eszméiért hevülő, fiatal költők — bár minden egyéb vonatkozásban az *urbanitás* őszinte hívei — Budapestért nem lelkesednek túlságosan. S ha eleinte meg is látják benne a friss témát: érdeklődésük csakhamar más irányba fordul.

Mivel magyarázható ez a váratlan, szinte paradox jelenség? A régebbi költők ösztönös városellenességével aligha, jóllehet feltűnő, hogy a modern irányzat legkiválóbb képviselői majdnem mind *vidéki* születésűek. Elsősorban mégsem az elhagyott vidék nosztalgiaja szabja meg állásfoglalásukat Budapesttel szemben. Sokkalta inkább *szociális lelkiismeretük* megmozdulása s *európai magyarságuk* személyes Nyugat-sóvárgása. A nagy, nyugati metropolisok fölszárzó bűvölete élti meg őket s idegeníti el Budapesttől, amelyet gyors fejlődése ellenére is elmaradottnak, kicsinynek és szegényesnek találnak — Párizs mellett. Minden más nagyváros nyugat felé: csábító hely. Csak Budapest nem Ige-ter-földje az új költőnek. *Ady* Endre mondja ki rá az első megbélyegző szót. *Költözés Atokvárosból* című versé-

bet: »Itt Budapesten csúf az élet S ezerszer csúfabb a halál.« A költő, aki Párizst vallotta megbúvó Bakonyának, később még kifejezettebb idegenkedéssel fordul ellene: »Oh város, én imádlak — Ha nem Budapest vagy, de más...«

Ellenszenv tehát egyedül ennek a városnak szól. *Ezer* verse közül mindössze *egy* próbál hozzámelegedni Budapesthez s az sem igazi kedvvel. A *Budapest éjszakája* szól strófáról strófára keserűbb hangot üt meg:

*Itt mindenkit temető-láng vakít,
Itt mindenki gyászol már valakit.
Rossz asszony, váltó, betegség, kaland,
Rossz férfi, vak bűn, ártó hírharang.
Itt mindenkit temető-láng vakít.*

A »csúf ravatalt« ígérő *Nekropolisz ez, a »vig halál«* leng fölötté s a »hajnal vad szagában« bús Budapest száguld, rohan tovább, hogy összeszedje a jövő éj zalogát. *Ady* pesszimizmusa a vers végén már szinte csömörbe kesernyésedik. Még tovább megy, egészen a maró szatíráig, a *Gálás vasárnapi népről* rajzolt, rapszodikus »életképe«, amelynek »százszernyi kába« alakja »úgy él itt Pesten és Budán«, hogy »kedvet dob a zene-masinaiba«. S a költő fájdalomcsa csúfolódása végül is ebben a megdöbbentő valomásban teljesedik ki:

*E kerék dús világom
Nem láttam soha másdét,
Az életnek ilyen magyaros,
Zsidós, svábos és tótos
Kigúnyolását.*

Még egy verse van, amely — ha közvetve is — a mulató, dárídózó, léha Budapestet idézi, hogy vádoló, intó szóval ébressze fel alvó lelkiismeretét. Az *Almodik a nyomor*, amelynek végét mintegy prófétás figyelmeztetéssel zárja:

*Te nagyváros, csupán öt percig
Alljon úritetlen a bor
Dus asztalán dus nábobidnak,
Mert valahol tán utolsót
Almodik a nyomor.*

A nagyvárosi fény árnyfoltját ilyen riasztóan alig libbentette meg előtte magyar költő. Amit *Ady*, jövődő sejtésektől terhes lélekkel, Budapestben látott: cseppet sem volt vigasztaló számára. Pedig, hogy mennyire »nagyvárosi ember« volt, egész sereg verse bizonyítja.

Budapest *világvárosi* jegyeit legláthatóbban és leggazdagabban *Babits* Mihály költészete tükrözi. A fiatal költő, aki először álmodik nálunk »Amerikáról, messzi világról« s elsőnek szólaltatja meg magyar versben a pergő film szokatlan zenéjét: olyan új, addig prózáinak tartott »városi« motívumokkal szövi át költeményeit, mint a villamos, telefon, majd később a rádió, az uccai transzparens s a kórháztermek titokzatos csőhálózata. Mingyárt indulásuk a *Világosság udvaráról*, a pesti bérházak legkiválóbb rejtékéről í hatalmas verset. Nem sokkal azután költőivé avatja a »legköltőitlenebb« témát, a reggelenként kihordott szemetet. Erről muzsikál az új Budapest legújabb verse, a *Csengetyűsfüü*:

*Azék az utca friss aranyban
reggeli csengő csengi végig:
ezüst hal az arany folyamban...*

Babits érdeklődve nézi Budapestet, amelynek új villanya a régi csillaggal villan össze esténként a kullteli uccák alacsony házszorai között. Szobája ablakkeretébe »városi tájképet« fest, a téli villasoron andalog, vagy egy régi budai szálloda fölpárázó emlékein mereng. Mindent észrevesz és mindenben felfedez valami újat, érdekessé, meg-

kapót. De hogy különösebb rokonszenvet keltene benne ez a nagyváros: nem igen árulja el. Lírája tartózkodó marad. Mintha szíve mégse Budapest láza, ritmusára dobanna. Az a vallomásos érzelmi melegség és fölengedés, amely kisvárosi, főképp esztergomi versein sugárzik át: itt alig rezdül meg. Még legtöbbet sejtet »nagyvárosi« érzéseiből a fanyar melancholiájú *Ligeti emlék*. Az *Ucca estefelé* című versének kezdő sorai csodálatosan eleven, hűvös-tiszta impresszionista városképet adnak:

*Már esteledik; a tereket autók
nyilalva szelések lánggal a tejszerű
szürkességben; egy bérkocsis hajókáz,
ostorát nyujtva, mint árbocot; tűz-sebek
gyulnak, mint buvárlámpák a víz alatt;
kis nők surrannak, tarka halacszkák, sietős
lengéssel, mintha nem is a lábukon mennének...*

Milyen szép. De a hegy, erdő, kisvárosi tájék még szebb Babitsnál, aki nyilván jobban szereti a szabad mezőt és végtelen eget a világváros kőbörtönénél, másképp aligha fordult volna el később költői érdeklődése szinte végleg Budapesttől. Ha olykor még ki is színesedik verseiben egy-egy hamarvillanó pillanatkép: ez nem realista ábrázolás már, hanem *jelkép*. Mintegy bevezetője a mindinkább önmagába mélyedő, befelé forduló érzésnek vagy gondolatnak. Ez a *szimbolikus kép-használat* különben a nyugatos költők egész csoportjánál fölismerhető *közös vonás*. Innen van, hogy költészetükben a *leíró* városkép helyét lassanként teljesen elfoglalja a *városi lélek* elvonlatos megnyilatkozása.

Az ifjú *Kosztolányi* Dezső első látásra forró, diákos szerelmi vallomással öleli magához Budapestet: »Ó, mint imádlak, mint szeretlek csordult szívem bálványá, Pest.« Rajongása azonban csakhamar lehűl. Szívhez szóló, finoman érzelmes chansonjában ugyan még hosszú időre emléket állít az *Üllői úti fák*-nak, de azontúl már egyre jobban érdeklik Budapestnek azok az ódon, biedermeier-hangulatot őrző részei, amelyek a kísértő gyerekkor kisvárosi motívumaira emlékeztetik. Nem Pesten: *Obudán* érzi jól magát igazán:

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

*Es a Hestia kis szobá
a barátság temploma.
A terítős asztalon
régí könyv, egész halom,
mult időkknek bölcsét,
Kisfaludy, Kölcsey...
Itt a gomb is szent ereklye,
itt a porszem is csuda.
A szobákba, a szívekbe
Biedermeyer stílusa.*

A csendes budai idill záróakkordjai pedig már hűtlenül magára hagyják a villámfényes nagyvárost:

*A közelbe, mégis messze,
a folyón túl zajba veszte,
fénybe, ködbe, kéjbe, könnybe,
küzdve, nyögve és hörgöve,
villám-tűzbe kél az est.
Rongyselyembe kárhozottan
hadd vergődjön, sirjon ottan
háborogva, sugva — Pest.*

Szabadkai multból visszaálmodott hajdani magát: *A szegény kisgyermeket* — akit itt csak »témának« látnak majd — kesernyés biztatással küldi nagyvárosi útjára. A sokáig kavéházlakó, tipikusan *polgár* Kosztolányi, aki a lámpagyújtóról, a színésztől, a villamoskalauzsról, a túzoltóról ír verset: sokkal kevésbé van otthon Budapestben, mint az öregedő, *falusi* Arany. Csak a Jó-zsefváros vidékies, szegény embereit érzi közel szívéhez. Azt az egyszerű életet, amely tulajdonképpen lemarad és kiesik a nagyváros forgatagából.

Végző megbékélése a várossal már szinte a *közöny* hidegségét lehel:

*Most járok itten tiszta téli estén,
prémes bundába és megváltozottan,
dús vacsora ízével, Budapesten...*

Milyen messze van már mindez az *ifjúságot* jelentő *Üllői úti fák* pajkos-játékos kedvétől. Kosztolányi képzelete is egyre inkább befelé fordul. Élete utolsó éveiben alig vesz tudomást a környező valóság dolgairól.

rityszán

Tóth Árpád, a Debrecenből Budapestre került, gyengéd és mély lírikus még érzékenyebben önmagába zárkózó. A lélek mélyén rezdülő zene hangjait vigyázza s önti hosszan zengő, bánatos sorokba, tökéletes formaművészzel. Hogy Budapestben élt: alig pár vázlatos emlék jelzi költésztében. Röpke szigeti kép, egy lányfej a villamosban, a frafikoslány, az aquinumi kocsmáros, a budai bástya »a Kaszáscsillag alatt« s egy félbe-maradt vers »a fakockás Andrassy útról« vagy álmódó merengése a *Duna hídján*. Utóbbi a leg-szebb:

*Ennek az őszi napnak aranya
Még a miénk: a budai hegyek
A hidon túl, nézd, menybe szállanak
S a hid is úgy lebeg —
Kitártan a két égő pont fölött —
Mint végtelenbe készülő madár,
Mely a lucszó tendület előtt
A fényben még megáll
Acélfőnicként, mozdulatlanul
S mi szárnyai közt, boldog utasok,
Valószínűen tájról álmodunk,
Hová röpitni fog...*

A többi strófa azonban már költői elmélkedés, reflexió. Tóth Árpád egyetlen nagyvárosi, igazán és egészen budapesti verse a *Kőrúti hajnal*. Ezenkívül van még egy töredéke, a *bús bérházudvarról*, amelynek komor sötétjét a tavaszi nap, a természet örök csodája gyújtja ki.

Megkapó versek. De felderítő szépségüket a témától függetlenül, valahonnan »kivülről« kapják. A térből, időből kilépő, légi vándorúton járó költő ihletétől, amelyet Budapest alig hangolt dalra.

Kemény Simon tüzes, színpompás impresszionista pasztelljein és *Szép Ernő*, *Gellért Oszkár*, *Füst Milán*, *Nagy Zoltán*, *Karinthy Frigyes* inkább urbánus szellemű, mint nagyvárosi rajzú költeményein kívül *Somlyó Zoltán* néhány verse ad még jellemző, egyéni színfoltokat a háború előtti Budapest költői városképéhez. *Somlyó* a vidékről jött, gyökértelen »örök idegen« magányos bánatával járt a pesti uccák árnyékos oldalán, hol sohasse boldogító az öröm s gond nehezedik a szívre. Itt sirja el a talajvesztett, céltalanul kószáló, szenvedő és nyomorgó városlakó — az »átkozott költő« — legmegrendítőbb panaszát: a *Hajnali imádságot*. *Somlyó Zoltán* Pesthez nőtt, de valahogy Pest és önmaga ellenére. Ezért tragikus esztája a várossal, amelyet egy kissé mindig vidéki szemmel, kíváncsian, álmélkodva és riadtan nézett. *Pesti sár* című verse talán legárulkodóbban fejezi ki ezt a zilált érzést:

*Elmondom néktek hangtalan
vidéki lányok, hogy mi van
a sűrű pesti sárban.*

— — — — —
*Sötét, sűrű a pesti sár!
A napfény táncol benne bár —
de vér folyik a mélyén.*

— — — — —
*Főnt milljó asszonyi mosoly,
mit drága férjivér locsol
a pénz Valpurgis-éjén...*

— — — — —
*Mert minden nő egy forduló,
egy forró valcer... elmuló...
a sűrű pesti sárban.*

— — — — —
*Vidéki lányok, várjatok!
Legyen fehér az ágyatok
a kacsalábú várban...*

A modern költők legjavának attitűdje tehát — ahogy ezek a szemelvények igazolják — Budapesttel szemben, ha más alapérzésre támaszkodva is: majdnem olyan idegenkedő, mint *Csokonaié* és *Petőfié* volt. Az új, vajudó világvárosi életforma gyökeres változáshozó jelenségei ezt a generációt különösen bizalmatlanná tették s mintegy állandó támadó-védekező állásba kényszerítették. A környezet-keltette feszültség csak a következő, háborúutáni nemzedék költészetében oldódott fel. Hogy örök békekötésként, avagy csupán ideiglenes fegyverszünetként-e? — a jövőendő mutatja meg.